

УДК 351.824.11

**С. Майстро,
О. Волошин**

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТУ

Досліджено теоретичні засади державного регулювання розвитку альтернативної енергетики. Розглянуто різні наукові погляди та підходи до визначення основних категорій державного регулювання розвитку альтернативної енергетики. Проаналізовано визначення основних наукових категорій державного регулювання розвитку альтернативної енергетики.

Ключові слова: державне регулювання, механізми державного регулювання, принципи, методи та інструменти державного регулювання, розвиток альтернативної енергетики.

Першочерговим завданням держави в сучасних умовах є забезпечення енергетичної безпеки як важливої складової національної безпеки. Одним із основних напрямів забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки є розвиток сфери відновлюваної альтернативної енергетики. Забезпечення сталого функціонування цієї сфери неможливе без належного науково-теоретичного обґрунтування та визначення відповідних методичних підходів до формулювання змісту основних категорій державного регулювання розвитку альтернативної енергетики.

Дослідженнями науково-теоретичних засад державного регулювання розвитку економіки, зокрема альтернативної енергетики, займалися такі вчені, як: В. Бакуменко, В. Бодров, Ю. Ковбасюк, М. Корецький, М. Латинін та інші. Однак чимало питань стосовно визначення сутності та напрямів вдосконалення основних категорій державного регулювання розвитку альтернативної енергетики залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження є визначення сутності та вдосконалення основних категорій державного регулювання розвитку альтернативної енергетики.

У контексті дослідження теоретичних засад державного регулювання розвитку альтернативної енергетики розглянемо різні наукові погляди та методичні підходи до визначення основних категорій та дефініцій цього напрямку досліджень.

Згідно із Законом України “Про альтернативні джерела енергії”, альтернативна енергетика – сфера енергетики, що забезпечує вироблення електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел енергії. Своєю чергою, альтернативні джерела енергії – це відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [1].

Як вже зазначалося, одним із основних напрямів забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки є розвиток сфери відновлюваної альтернативної енергетики.

В. Корженко вважає, що розвиток – це особливий тип незворотних, поступальних, цілеспрямованих змін складних системних об’єктів, що пов’язано з їх структурним та

функціональним оновленням, поліпшенням, зростанням, удосконаленням, перетворенням у “своє” якісно нове [2].

А на думку А. Михненка, розвиток – це багатовимірний процес переходу з одного стану в інший, досконаліший. Залежно від об’єкта, розвиток може бути: суспільним, політичним, економічним, соціальним, духовним, культурним, розумовим, технічним [3].

Звідси, на нашу думку, вектор розвитку альтернативної енергетики України має бути зорієнтований на вихід на траєкторію сталого, збалансованого та інноваційного розвитку, і це має бути основою як відповідної державної політики, так і механізмів державного регулювання її реалізації.

У сучасній науковій літературі дефініція “державне регулювання” розглядається досить широко і в загальному розумінні означає цілеспрямований вплив держави на об’єкти і процеси шляхом встановлення правил поведінки для господарюючих суб’єктів із метою досягнення стабільного економічного розвитку або змін у потрібному для суспільства напрямку.

Так, Ю. Ковбасюк та В. Бакуменко вважають, що державне регулювання в умовах ринкової економіки – це вплив держави на економічну систему, спрямований на досягнення цілей її економічної політики в умовах ринкової економіки [4].

На думку В. Бодрова, державне (урядове) регулювання економіки – комплекс заходів, інструментів, методів і механізмів координації економічних відносин у суспільстві, суб’єктом якої є держава та її інститути з притаманним їм важелями цілеспрямованого впливу на перебіг господарських процесів [5].

М. Лагінін констатує, що державне регулювання полягає у встановленні державою загальних правил поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин і їх коригуванні залежно від умов, які змінюються [6].

На нашу думку, державне регулювання розвитку альтернативної енергетики – це вплив держави (суб’єкта регулювання) на об’єкти регулювання шляхом створення належних умов для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел із метою забезпечення сталого, збалансованого та інноваційного розвитку національної енергетичної системи, що передбачає раціональне використання наявних у країні енергоресурсів, забезпечення національної енергетичної безпеки на екологічних засадах та підвищення рівня добробуту суспільства.

Для більш глибокого розуміння сутності і змісту державного регулювання розвитку альтернативної енергетики, необхідно розкрити суб’єктно-об’єктні відносини цього процесу.

Суб’єктами державного регулювання економіки (зокрема альтернативної енергетики) є суб’єкти виконання (державна та її інституційні органи: законодавчі, виконавчі, судові органи різних рівнів) та суб’єкти впливу (громадські та політичні об’єднання, засоби масової інформації, окремі особистості).

Об’єктами державного регулювання економіки є сфери, галузі, регіони, а також явища, ситуації та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути проблеми, які не вирішуються автоматично або невідкладно, як того вимагають умови нормального функціонування економіки й підтримання соціальної стабільності [7].

Об’єктами державного регулювання розвитку альтернативної енергетики, на нашу думку, необхідно вважати: сферу альтернативних джерел енергії – галузь діяльності, що пов’язана з використанням альтернативних джерел енергії для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з

альтернативних джерел; інвестиційно-інноваційні процеси в галузі; конкурентне середовище та рівень монополізації енергетичного ринку; ціни на альтернативну енергію; структуру ринку альтернативної енергетики; вплив альтернативної енергетики на навколишнє середовище та добробут суспільства тощо.

У сучасних умовах у багатьох програмних документах, які розробляються з метою активізації державного регулювання розвитку національної економіки, набуло поширеного застосування поняття “механізм державного регулювання”, яке у науковій літературі має різне тлумачення.

Так, на думку М. Латиніна, механізм державного регулювання – це спосіб дій суб’єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та усунення протиріч [8].

Л. Дідьківська та Л. Головка визначають механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу як систему макроекономічних регуляторів, що складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства [9].

П. Макаренко основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу визначає планування, програмування, структурну і податкову політику, регулювання цін. Водночас наголошує, що державний механізм регулювання... “включає політико-правові, організаційно-управлінські форми та засоби управління (регулювання) господарською діяльністю суб’єктів економіки” [10].

На думку М. Корецького, зміст поняття “механізм державного регулювання економіки” можна визначити як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних і правових функцій [11].

О. Комяков вважає, що механізм державного регулювання – це сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов’язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення ефективності економіки [12].

На думку М. Латиніна, механізм державного регулювання – це спосіб дій суб’єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та усунення протиріч [13].

На нашу думку, механізм державного регулювання розвитку альтернативної енергетики – це сукупність принципів, функцій, форм, методів, інструментів та способів їх застосування суб’єктом регулювання (державою) по відношенню до об’єкта регулювання шляхом створення належних умов для виробництва, постачання, транспортування, зберігання, передачі та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел з метою забезпечення сталого, збалансованого та інноваційного розвитку національної енергетичної системи, що передбачає раціональне використання наявних у країні енергоресурсів, забезпечення національної енергетичної безпеки на екологічних засадах та підвищення рівня добробуту суспільства.

Реалії сучасних трансформаційних перетворень в енергетиці потребують відповідних обґрунтувань та удосконалення існуючих принципів розвитку альтернативної енергетики.

Відповідно до Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” № 1160-IV від 11.09.2003 р. принципами державної регуляторної політики повинні бути такі: доцільність; адекватність; ефективність; збалансованість; передбачуваність; прозорість та врахування громадської думки [14].

На нашу думку, основними принципами державного регулювання розвитку альтернативної енергетики мають бути: наукової обґрунтованості та законності; комплексності та системності; альтернативності та узгодженості; прозорості та прогнозованості; пріоритетності та протекціонізму; ефективності та результативності; соціальної відповідальності; безпечності та екологічної спрямованості.

При дотриманні вищенаведених принципів відкриються нові можливості при здійсненні державного регулювання розвитку альтернативної енергетики та підвищиться дієвість та ефективність механізмів його реалізації.

Важливу роль у питаннях державного регулювання розвитку альтернативної енергетики відіграють обрані методи, під якими розуміється сукупність засобів і прийомів впливу держави через законодавчі й виконавчі органи на господарюючі суб’єкти з метою створення або забезпечення умов їх діяльності відповідно до національної економічної політики [15].

На основі здійсненого аналізу наукових праць із державного управління можна зазначити, що до методів державного регулювання економіки, зокрема розвитку альтернативної енергетики, належать такі:

- правові, які базуються на законодавчо-правових та нормативно-правових інструментах;
- адміністративні, які ґрунтуються на застосуванні адміністративних актів і процедур, які мають обов’язкову силу;
- організаційно-економічні, що передбачають організацію діяльності суб’єктів регулювання шляхом створення державою умов, виконання яких робить таку діяльність економічно вигідною, при цьому держава впливає на діяльність суб’єктів регулювання через застосування економічних засобів;
- соціально-психологічні, які базуються на відкритості інформації про стан конкретного сектора державного управління та широкій участі суспільства в діяльності суб’єкта регулювання і передбачають роз’яснення і популяризацію певних ідей, вплив на інтереси певних соціальних груп, статус людей у суспільстві, соціальні умови їх життєдіяльності та можливості самореалізації.

У межах проведеного дослідження нами виокремлено такі механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики: нормативно-правовий, фінансово-економічний, адміністративно-організаційний, інформаційно-комунікаційний (рис. 1).

Нормативно-правовий механізм державного регулювання ґрунтується на системі права держави, зокрема системі нормативно-правових актів, що реалізується у вигляді правозастосування та дією системи нормотворення, державного контролю та нагляду, правоохоронної, правозахисної та судової систем за допомогою яких здійснюється державне регулювання розвитку альтернативної енергетики, а саме: дотримання правил експлуатації об’єктів альтернативної енергетики, що регламентуються нормативно-правовими актами, обов’язковими для виконання всіма суб’єктами підприємницької діяльності; участь країни у міжнародному співробітництві у сфері виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, відповідно до законодавства України та її міжнародних договорів тощо.

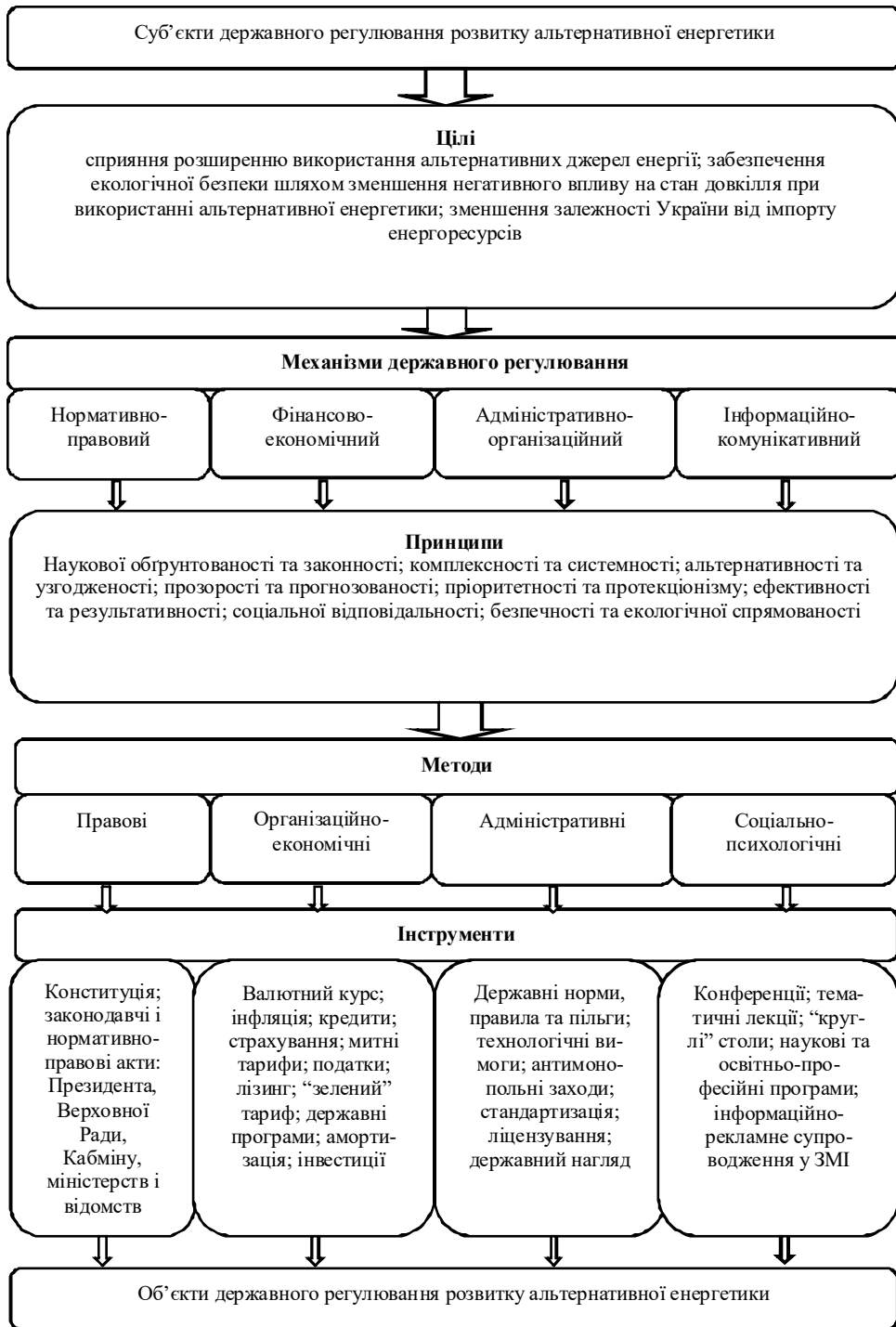

Рис. 1. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики

Фінансово-економічний механізм є сукупністю інструментів фінансового та економічного спрямування, за допомогою яких органи державної влади забезпечують регулювання процесів у досліджуваній сфері та за допомогою яких здійснюється фінансування безпосередніх заходів державного регулювання розвитку альтернативної енергетики, зокрема застосування фінансово-економічних важелів і стимулів, передбачених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля, з метою розширення використання альтернативних джерел енергії.

Основними інструментами фінансово-економічного механізму є: податки, бюджетні субсидії та субвенції, кредити, митні тарифи, “зелений” тариф – економічний механізм, призначений для залучення інвестицій у технології використання поновлюваних джерел енергії, величина якого коректується залежно від виду генерації та введення потужностей в експлуатацію [16]; фінансування заходів у сфері альтернативних джерел енергії за кошти підприємств, установ, організацій, коштів державного та місцевого бюджетів, добровільних внесків та інших коштів, не заборонених законодавством.

Адміністративно-організаційний механізм включає в себе сукупність адміністративних та організаційних інструментів, які формуються та реалізуються органами державної влади у спосіб, встановлений нормативно-правовими актами. За допомогою адміністративно-організаційного механізму відбувається взаємодія між елементами системи органів влади та суб'єктів альтернативної енергетики.

Адміністративно-організаційний механізм державного регулювання розвитку альтернативної енергетики функціонує за допомогою інструментів дозвільного, адміністративно-контрольного, інституціонального та нормативно-правового інструментів, а саме: підключення підприємствами електричних мереж (енергопостачальних компаній) об'єктів усіх форм власності, що виробляють енергію з альтернативних джерел, до об'єднаної енергетичної системи України; підтвердження відповідності енергогенеруючих об'єктів об'єктам альтернативної енергетики; ліцензування (наприклад, для виробництва біоетанолу необхідно отримати ліцензію); стандартизація у сфері альтернативних джерел енергії шляхом розробки нормативних документів з метою забезпечення на об'єктах альтернативної енергетики охорони довкілля, захисту життя і здоров'я людей; видача державою суб'єкту господарської діяльності – виробнику електричної енергії з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – виробленої лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями) гарантії походження електричної енергії для підтвердження походження електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії; створення сприятливих умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики; державний нагляд за режимами споживання енергії на об'єктах альтернативної енергетики; технологічні вимоги щодо виробництва, акумулювання, передачі, постачання та споживання альтернативної енергії; дотримання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних із будівництвом (створенням), експлуатацією, виведенням з експлуатації об'єктів альтернативної енергетики, систем диспетчерського (оперативно-технологічного) управління; державний нагляд за додержанням протипожежного захисту та забезпечення екологічної безпеки при використанні альтернативних джерел енергії [17].

Інформаційно-комунікативний механізм державного регулювання розвитку альтернативної енергетики спрямований на забезпечення реалізації балансу інтересів громадян та органів державної влади із застосуванням інструментів психологічного

спрямування. Інформаційно-комунікативний механізм є важливим для спрямування державного впливу на підтримку розвитку галузі, а інформаційне забезпечення та створення можливостей розвитку комунікацій є одним із факторів сталого збалансованого та інноваційного розвитку альтернативної енергетики в Україні.

Основою інформаційно-комунікативного механізму державного регулювання є: система інформаційної підтримки галузі, комунікацій; трансфер технологій; створення бази статистичних даних про ресурси альтернативних джерел енергії; запровадження інформативних Інтернет-ресурсів відповідного тематичного наповнення, що дає змогу суб'єктам господарювання в режимі on-line отримувати актуальну інформацію, забезпечує просування ідей екологічнобезпечної відновлюваної енергетики та сприяє популяризації альтернативної енергетики серед населення.

Висновки

Отже, на основі проведених досліджень можна зробити висновок, що тільки при забезпеченні реалізації на державному рівні вищевказаних цілей, принципів, методів та механізмів державного регулювання розвитку альтернативної енергетики, відкриються нові можливості щодо забезпечення необхідного рівня енергетичної безпеки України. Окрім того, в сучасних умовах питання забезпечення національної енергетичної безпеки необхідно пов'язувати з дією не тільки внутрішніх, але й зовнішніх загроз, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Про альтернативні джерела енергії [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-15>.
2. Корженко В. В. Розвиток / В. В. Корженко // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпугенко (співголова) [та ін.], 2011. — С. 498.
3. Михненко А. М. Розвиток / А. М. Михненко // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. кол. : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.], 2011. — С. 600, 601.
4. Ковбасюк Ю. В. Державне регулювання в умовах ринкової економіки / Ю. В. Ковбасюк, В. Д. Бакуменко // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпугенко (співголова) [та ін.], 2011. — С. 153, 154.
5. Бодров В.Г. Державне (урядове) регулювання економіки / В. Г. Бодров // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. кол. : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) [та ін.], 2011. — С. 143—146.
6. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання [Текст] : монографія / М. А. Латинін. — Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. — 320 с.

7. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. — К. : Знання-Прес, 2000. — 209 с.
8. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України... — 320 с.
9. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки... — 209 с.
10. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки [Текст] / П. М. Макаренко. — К. : ННЦ ІАЕ, 2005. — 682 с.
11. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці [Текст] : монографія / М. Х. Корецький. — К. : Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.
12. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук : спеціальність 08.01.01. “Економічна теорія” / О. М. Комяков. — К. : [б. в.], 2000. — 19 с.
13. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України... — 320 с.
14. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України № 1160-IV від 11.09.2003 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2004. — № 9. — С. 79—85.
15. Державне управління [Текст] : словн.-довід. / В. М. Князєв, В. Д. Бакуменко [та ін.]. — К. : Вид-во УАДУ, 2002. — С. 117, 118.
16. “Зелений” тариф на електроенергію знизили на 50 – 55%. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://economics.unian.ua/energetics/1050477-zeleniy-tarif-na-elektroenergiyu-znizili-na-50-55.html>.
17. Про альтернативні джерела енергії...

**S. Maistro,
O. Voloshyn**

MECHANISMS OF GOVERNMENT CONTROL FOR ALTERNATIVE ENERGY DEVELOPMENT: THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINATION AND CONTENT

In the article, the theoretical bases of government control over alternative energy development are explored. Different scientific views and approaches to the determination of basic categories of government control over alternative energy development are considered. The determination of basic scientific categories of government control over alternative energy development is analyzed.

Key words: government control, mechanisms of government control, principles, methods and instruments of government control, development of alternative energy.